

**Dana Sýkorová, Hana Šlechtová,
Michaela Kvapilová Bartošová: *Graying
Siblinghood: A Sociological Study of
Siblinghood in Late Adulthood***

Brno, Centre for the Study of Democracy
and Culture 2022, 292 s. (přeložil Jamie
Rose)

Kniha *Graying Siblinghood: A Sociological Study of Siblinghood in Late Adulthood* představuje významnou monografii, která je výstupem z projektu o vztazích mezi sourozenci v pozdním věku dospělosti. Kniha pochází z pera sociologického autorského tria Dana Sýkorová, Hana Šlechtová a Michaela Kvapilová Bartošová. Dana Sýkorová se zabývá otázkami rodinných studií, geriatrie a gerontologie v sociologii a působí na Palackého univerzitě v Olomouci. Další autorka Hana Šlechtová se zabývá převážně sociologií soukromého života a rodiny a působí taktéž na Palackého univerzitě v Olomouci. A třetí autorka Michaela Kvapilová Bartošová se zabývá sociologickými otázkami genderu a rodiny a působí na Palackého univerzitě v Olomouci a Masarykově univerzitě v Brně. Monografie se skládá z publikací převzatých z odborných recenzovaných časopisů. Autorky upozorňují na nedostatek výzkumu daného tématu v rámci rodinných sítí a mezigenerační solidarity a dále knihu rozdělují do jedenácti hlavních kapitol, které jsou následně členěny na dílčí podkapitoly.

V úvodních kapitolách je čtenář stručně seznámen s množstvím teoretických východisek. Dle mého názoru autorky výstižně předkládají základní otázku, která definuje význam knihy „Kdo je sourozenec“ („Who are the siblings?“) (s. 28), a zdůrazňují vzácnost literatury na téma sourozenectví v pozdní fázi dospělosti spolu s normativními požadavky na vlastní definici „já“. První dvě kapitoly představují teoretický rámec studia sourozenectví v pozdní fázi dospělosti a výsledky současných empirických výzkumů („Theoretical Framework of Studying Siblinghood in Late

Adulthood“; „Siblinghood in the Light of Empirical Research“). Pro ambiciózní zkoumání sourozenecké dynamiky v pozdní fázi dospělosti využívají autorky paradigma interpretační sociologie. Čtenáři tento teoretický rámec poskytl komplexní optiku na ukotvení sourozenectví v původní i reprodukční rodině, které vedou ke konfliktům a mnohonásobným očekáváním. Vyjednávání normativních požadavků a konstrukce sebe sama v rámci rodinné dynamiky se stávají ústředními tématy a osvětlují konflikty a rozpory přítomné v rodinných vztazích. K sourozenectví autorka Dana Sýkorová přistupuje pomocí perspektivy vztahů v rámci jejich širší rodiny a zahrnuje další vztahové a konfigurační přístupy. Koncept ambivalence je důsledně rozvíjen integrací teorie solidarity s empirií, které vysvětlují rozpory uvnitř rodiny a rozdílů v kvalitě vztahů. Dále autorka poskytuje přehled různých sociálně-gerontologických teorií stárnutí, včetně teorie aktivity, teorie odloučení, teorie kontinuity, subkultur ní teorie stárnutí, selektivní optimalizace a sociálně-emocionální selektivity. Tato komplexní analýza obohacuje čtenáře o pochopení širších strukturálních a kulturních souvislostí, které ovlivňují chování jednotlivce, mezilidské vztahy a rodinnou dynamiku v pozdějších fázích života. Jak již bylo zmíněno a je i explicitně uvedeno v dané publikaci, autorka se věnuje tématu, které je často přehlíženo v existující literatuře, zejména pak v českém kontextu. Studie dovedně kombinuje právní, psychologické a antropologické pohledy, čímž nabízí pochopení složitosti sourozenecké dynamiky. Současně je sociologický pohled na stárnutí, včetně důchodu a autonomie, doplněn makrosociálními aspekty, jako je demografické stárnutí, vzorce vyhledávání péče a ekonomické výzvy.

Po obecnějším představení a teoretickém rámci dané problematiky následuje shrnutí metodologie výzkumu (s. 52–59) („Methodological aspect of the study of siblinghood. Methods used in the research

project“). Pro výzkum byla použita kvalitativní výzkumná strategie, jež je považována za klíčovou. Kvalitativní výzkum umožňuje podrobné zkoumání rodinných vztahů a uznává rozmanitost a rozpětí rodinných uspořádání. Studie popisuje omezení kvantitativního výzkumu při zachycení hloubky rodinné dynamiky a z toho důvodu volí kvalitativní přístup, který se ponoří do významů přisuzovaných sourozeneckým vztahům a žitým zkušenostem účastníků. Vzhledem k nemožnosti využít pro sběr dat longitudinálního výzkumu je zvolena metoda multimetodického výzkumu – nestrukturované hloubkové individuální rozhovory doplněné simultánním nestrukturovaným pozorováním. Individuální rozhovory jsou doplněny ohniskovými skupinami, které zkoumají konkrétní životní situace. Délka rozhovoru je přizpůsobena fyzickému a psychickému stavu účastníků, časové dostupnosti a komunikačním schopnostem. Soukromé dokumenty navíc nabízejí cenné pohledy na perspektivy účastníků. Studie se zaměřením na účastníky ve věku 50 a více let zahrnuje 89 individuálních rozhovorů a v pěti případech zapojuje manžele nebo manželky. Analýza dat se řídí principy zakotvené teorie a využívá teoretické kódování a triangulaci k zajištění spolehlivých výsledků.

Ve čtvrté („Understanding (older) sibling relationship“) a páté („The availability of siblings in later life: contact and support exchange between siblings“) kapitole se Dana Sýkorová zabývá normativními pohledy na sourozenectví v pozdní fázi dospělosti a podporou mezi sourozenci. Studie zpochybňuje normativní pohled na sourozenecké vztahy a zdůrazňuje potíže, kterým respondenti čelili při vyjádření smyslu „sourozenectví“, přesto se respondenti vyjadřovali k sourozenectví jako k „nejdůležitějšímu vztahu v životě“. Je zkoumáno společné vyrůstání, zdůraznění sdíleného prostoru a času během dětství, symbolické sounáležitosti a jedinečné blízkosti

ve vztazích dvojčat. Důležitost genetického spojení zdůrazňuje jeho přirozenou, celoživotní a neodvolatelnou povahu, obohacenou o smyslovou spřízněnost a koncepty materiálního přibuzenství. V základu stojí vzájemné porozumění i zdůraznění křivd způsobených v dětství. Sourozenectví se ukazuje jako životně důležitý prvek s emocionální blízkostí, sdílenými kořeny, neochotou zatěžovat mladou generaci starostmi a odhalením, že hodnota sourozeneckého pouta roste s vědomím věku a zvýšenou zranitelností. Komplexní podpora mezi sourozenci je ovlivněna technologiemi, jež mají vliv na dynamiku komunikace, a je zdůrazněno, že emoční podpora má přednost před instrumentální pomocí, zejména s věkem sourozenců. Zatímco dlouhodobá péče ze strany sourozenců není častá, více než polovina respondentů spoléhá na sourozence během krizí, což odhaluje nejasná společenská očekávání. Geografická blízkost a intenzivní kontakt zvyšují emocionální blízkost mezi sourozenci, přičemž výsledky výzkumu faktorů ovlivňujících frekvenci kontaktu jsou smíšené. K porozumění sourozeneckým vztahům je kladen důraz na „praktiky“, jako jsou běžné kontakty, zvláštní příležitosti a rodinná setkání, genderová dynamika a historická souvislost. Samotná geografická vzdálenost neurčuje intenzitu kontaktu; historické souvislosti hrají zásadní roli. Za zajímavé pokládám, že sourozenecké pouto je „zprostředkované“ rodiči. Rozdíly mezi pohlavími ovlivňují frekvenci setkání, přičemž sestry prokazují jedinečný princip sesterství. Studie uznává omezení, zejména v poškozených vztazích, kde se snaha o usmíření může mezi bratry a sestrami lišit. Navzdory problémům je pomoc sourozencům považována za zásadní.

V šesté kapitole („Older siblings within the structure of family relationship“) autorka Dana Sýkorová důmyslně zkoumá roli starších sourozenců ve složitých rodinných konfiguracích, vývoj rodinného uspořádání a matrilinéární orientaci příbu-

zenských vztahů. Koncept „we-ness“, jenž představuje pocit sounáležitosti a jednoty v rámci skupiny, je identifikován jako klíčový faktor utvářející rodinné interakce a identity členů. Studie vrhá světlo na sentimentální pohled na příbuzenství v euroamerické kultuře, přičemž zdůrazňuje pozitivní i negativní emoce v rámci komplexních příbuzenských sítí. Hierarchická uspořádání v rámci rodin odhalují různá očekávání ohledně příbuzenských závazků a zpochybňují normativní modely. Zkoumá se dopad kolektivistických a individualistických rodinných systémů na výměnu kontaktů a podpory a poskytuje pohled na různé rodinné hodnoty. Studie zdůrazňuje vliv manželských vztahů a vztahů mezi rodiči a dětmi. Rodinná setkání jsou identifikována jako zásadní pro budování pozitivní rodiny a vlastní identity, zejména ve stáří.

V sedmé kapitole („Implications of siblinghood-in-law for doing siblinghood and family“) představuje autorka Hana Šlechťová složitou povahu vztahů mezi sourozenci a jejich partnery. Výzkum identifikuje jedinečné typy sourozeneckých vztahů a jejich sdílené funkce, přičemž zdůrazňuje význam vzdáleného respektu, příbuzenské soudržnosti a sounáležitosti při udržování rodinných vazeb. Zkoumání sourozeneckých vztahů v různých životních přechodech, jako je manželství, vdovství a rozvod, odhaluje dynamickou povahu rodinných konfigurací. Zpochybňuje normativní předpoklady o přechodnosti sourozeneckých vztahů a potenciální integraci sourozence do rodiny ze strany partnera sourozence. V osmé kapitole („Siblinghood and life crises: widowhood, divorce and illness in sibling relationship“) autorka Michaela Kvapilová Bartošová zkoumá dopad životních krizí, včetně ovdovění, rozvodu a nemocí, na spletnou dynamiku sourozeneckých vztahů ve středním a vyšším věku. Osvětluje, jak prodloužená délka života a měnící se partnerský status ovlivňují vazby mezi sourozenci. Ukazuje, že vdovství

představuje významný bod obratu, kdy sourozenci poskytují zásadní emocionální podporu a působí jako štít proti osamělosti. Studie zkoumá roli sourozenců v době nemoci a zdůrazňuje inherentní odpovědnost stanovenou v rámci příbuzenského vztahu. Hierarchické vzorce péče a složitá dynamika poskytování a přijímání pomoci ukazují, jak náročné situace mohou sourozence sblížit. Na rozdíl od společenských očekávání má rozvod na sourozenecké vztahy minimální dopad. Sourozenci se stávají preferovaným zdrojem podpory během krizí, což odráží nejednoznačnou povahu pomoci v rodinách. V následující kapitole („Siblinghood and relationships with non-kinship peers“) daná autorka zkoumá dynamiku mezi sourozenci a jejich nerodinnými vztahy. Studie zdůrazňuje rostoucí význam nepříbuzných vazeb, které mohou doplňovat nebo nahrazovat aktivity tradičně naplňované v rámci rodinné struktury. Výzkum identifikuje individualizovanou rodinnou volbu jako klíčový faktor, což naznačuje posun v síle rodinných vazeb a závazků. Tato změna umožňuje vznik nových forem a sítí vztahů, které mísí prvky příbuzenských i nepříbuzných spojení.

V desáté kapitole („Contradictions and conflicts in sibling relationship“) se Dana Sýkorová věnuje složitým dynamikám ambivalence a konfliktů mezi sourozenci. Výzkum čerpá z existující literatury a zabývá se různými aspekty sourozeneckých vztahů v různých životních etapách. Autorka identifikuje čtyři typy ambivalence, přičemž zdůrazňuje jak konstruktivní, tak destruktivní přístupy v rámci sourozeneckých vztahů. Dětství a dospívání jsou zdůrazňovány jako kritická období, kdy žárlivost, soutěživost a citlivost vůči nerovnostem mohou utvářet základy konfliktů v dospělosti. Zdůrazněn je vývoj poškozených vztahů s tvrzením, že pokud sourozenci nebyli v dětství soudržní, zlepšení vztahů v dospělosti je nepravděpodobné. Faktory jako rodičovská péče, dědičnost a rozdílné

životní role přispívají ke konfliktům, které často vedou k napjatým vztahům. Významná část studie se zaměřuje na napětí vyplývající z péče o staré rodiče. Sourozenci procházejí protichůdnými loajalitami, genderovými očekáváními a věkovými stereotypy, což často vede k neshodám ohledně pečovatelských povinností. Výzkum dále zkoumá konflikty související s uspořádáním pohřbu rodičů a dědictvím. Ukazuje se, že spory o tyto záležitosti jsou implicitním měřítkem kvality sourozeneckých vztahů, odrážejícím společenská očekávání a kulturní normy. Kapitola končí kategorizací sourozeneckých vztahů ve vyšším věku na základě prožívání a řešení konfliktů.

V následující kapitole („Siblings across the life course: looking back“) Hana Šlechtová zkoumá složitou dynamiku sourozeneckých vztahů a zdůrazňuje vliv historických, sociálních a rodinných faktorů na vyvíjející se povahu těchto vazeb. Studie využívá perspektivu životního běhu, sleduje sourozence v různých fázích života a uvádí jejich zkušenosti do kontextu v rámci širších společenských změn. Autorka podtrhuje trvalý význam zážitků z dětství, formování dospělých sourozeneckých postav a vztahů s vlivem historických událostí, jako byl komunistický režim, a jejich dopadem na sourozeneckou dynamiku. Studie se zabývá narativy účastníků a identifikuje komunitní a individualistické sourozence a osvětluje různé přístupy k rodinnému životu a individuální autonomii. Dále jsou zobrazeny klíčové momenty v sourozeneckých vztazích během dospívání a rané dospělosti a zdůrazněna rovnováha mezi autonomií a společenskými očekáváními. Autorka se zabývá dopadem životních změn, geografického oddělení a společenských posunů na divergenci a konvergenci životních cest sourozenců, kdy zkoumá praktické aspekty, jako je mobilizovaná podpora a vyvíjející se dynamika sourozeneckých vztahů tvář v tvář životním ztrátám. Závěr syntetizuje poznatky, kategorizuje sourozenecké vztahy na komunál-

ní a individualistické typy. Klade důraz na akceptaci přisuzovaných statusů, vliv různých životních cest a tendenci ke kontinuitě ve vztazích navzdory výzvám. Teorie o datech zavádí tři kontexty – vztahy dobré, rozbité a opravené. Klíčový je koncept sounáležitosti se stejnými rodiči a na sourozence je nahlíženo optikou zkracující se délky života, což poskytuje ucelený přehled o teoretickém rámci výzkumu. V následujících dvou kapitolách („An Outline of Theory Grounded in Data“; „Conclusion“) Dana Sýkorová shrnuje poznatky, zjištění a předkládá závěr.

Jedná se o velmi kvalitně zpracovanou publikaci, přesto si na závěr dovolím kritickou reflexi. Studie zdůrazňuje použití interpretativní sociologie jako teoretického rámce, ale postrádá kritické posouzení její vhodnosti nebo potenciálních omezení. Publikace se nedotýká etických hledisek ve výzkumu, jako je informovaný souhlas, důvěrnost nebo potenciální emocionální dopady na účastníky. Diskuse o etickém rámci a opatřeních přijatých k zajištění blaha účastníků by přispěla ke komplexnějšímu hodnocení. Přehled zmiňuje význam výzkumu, zejména v českém kontextu, ale existuje jen omezené zkoumání toho, jak mohou kulturní nuance ovlivnit výsledky studie. Explicitnější diskuse o kulturních úvahách a jejich potenciálním vlivu na sourozeneckou dynamiku by mohla zvýšit kontextovou relevanci výzkumu. Zkoumání vztahů s nepříbuznými vrstevníky je zajímavé, ale v rozmanitosti těchto vztahů by mohlo být jasnější. Rozlišování mezi přátelstvími, kolegy a jinými nepříbuznými vazbami by poskytlo ucelenější pohled na dynamiku vztahů.

Závěrem lze říci, že kniha *Graying Siblinghood: A Sociological Study of Siblinghood in Late Adulthood* nabízí podnětné a komplexní zkoumání složitosti v rámci sourozeneckých vztahů a je cenným příspěvkem do oblasti sociologie a gerontologie. Autorky úspěšně procházejí interpretační sociologií, vztahovými přístupy a teoriemi stár-

nutí, aby představily diferencované chápání dynamiky, která je vlastní sourozenectví v pozdní dospělosti. Kniha nabízí cenné poznatky o složitosti sourozenectvého pouta v pozdějších fázích života spolu s dokládáním přímého citování daných rozhoovorů. Nejenže vyplňuje mezeru v literatuře, ale také rozšiřuje naše chápání společenských, ekonomických a demografických faktorů ovlivňujících sourozenectvé vztahy. Vřele ji lze doporučit vědcům a čtenářům, kteří se zajímají o rodinnou dynamiku a stárnutí.

Zuzana Talašová
Fakulta sociálních studií,
Masarykova univerzita, Brno
446885@mail.muni.cz

Dan Ryšavý, David Fiedor (eds.): *Fakta a trendy v současné české společnosti: jak se neztratit v datech*

Praha, Nakladatelství Karolinum 2023, 251 s.

Název knihy *Fakta a trendy v současné české společnosti: jak se neztratit v datech* v mnoha ohledech vystihuje vše, co od ní v základu může čtenář očekávat. Název by snad ani nemohl být vhodnější. Editoři, Dan Ryšavý a David Fiedor, již v předmluvě upřesňují, s jakým úmyslem i inspirací tento projekt začínali. Cílem je vědomostní obohacení nejen studentů, ale všech, kdo usilují o lepší chápání mnoha jevů a aspektů v rámci české společnosti. Velkou a neskrývanou inspirací byla kniha Ivo Možného *Česká společnost* z roku 2002 (nakladatelství Portál). Editoři neváhají poukázat na rozdílnost mezi touto knihou a jejich knihou, a to hlavně rozdílným počtem autorů, nebo „mnohohlasem“, jak sami tento prvek v předmluvě pojmenovávají. *Česká společnost* Ivo Možného je přes dvacet let stará, ale stále relevantní. Samozřejmě není možné, aby předpokládala vývoj událostí posledních let. Kontinuita a komparace patří

k benefitům, proč si obě knihy přečíst. Recenzovaná kniha byla vydána v roce 2023, tedy v době „po konci“ pandemie a „po vypuknutí“ ruské agrese na Ukrajině. Obě události výrazně změnily mnoho statistických údajů a předpokladů o jejich vývoji a editoři i autoři na tento fakt sami upozorňují. Většina údajů v knize je časově situována do doby před 24. únorem 2022, což přímo nabádá čtenáře přemýšlet nad změnami, které zažil v posledních měsících, a zároveň otevírá prostor pro případný další projekt.

Výše zmíněný mnohohlas je možné považovat za klad i zápor. Jeden autor prezentuje jeden úhel pohledu a ten více či méně drží napříč svou knihou. Kolektiv autorů, pod vedením dvou editorů, něčeho takového přirozeně není schopený. Informace a data jsou ukotveny ve svých kapitolách a málokdy záměrně přesahují mezi sebou. V případě analýzy dat je dalším problémem možnost volit odlišné postupy či výpočty. Pokud si chce čtenář zachovat pomyslnou křivku určitého vývoje v hlavě, musí mu k tomu být prezentována data konzistentním způsobem. Na tento fakt je však upozorněno. Interpretace dat může zásadně ovlivňovat celé společnosti, a to jak jejich pohled na všední den, tak jejich světónázor. Podobná myšlenka je zmíněna v předmluvě a otevírá prostor pro úvahu nad silou a množstvím dezinformací. Nutno podotknout, že editoři sice otázku dezinformací primárně vztahují k období pandemie, pozorného čtenáře to však přímo nutí přemýšlet nad dezinformacemi, které doslova mění mentální mapy nejen Čechů. Pokud tedy autoři chtěli prezentovat data tak, aby čtenář nabyl základní potřebné vědomosti k vlastní úvaze, zásadně uspěli. V době přetlaku informací a dezinformací není snad nic podstatnějšího, než připomenout, že se nesmí vše přijímat jako fakt, ale musí se nad data a jejich interpretaci přemýšlet.

Kniha je rozdělena do deseti kapitol, každá o ne více než 30 stranách. Jazyk byl